Киэн туттар дьоммут— биир дойдулаахтарбыт!

Биһиги юбилярбыт олоҕун, үлэтин тус бэйэтэ суруйан таһаарбыт «Олох кырдыга» диэн халыҥ кинигэтигэр киһи эрэ аҕыаан курдук олус ылбаҕай, ис киирбэх тылларынан толору уонна аһаҕастык кэпсээбитин үгүскүт аахпыт, билсибит буолуохтааххыт. Оны хатылыыр сымсах буолуо диэн саанаттан сиэттэрэн мин биллиилээх дьоммут олорон аастыт олохторун уонна үлэлэрин үтүө холобур быһыытынан үлэбитигэр-хамнаспытыгар туһанарбытыгар, үүнэр көлүөнэни үөрэтин-иитин өттүнэн туттарбытыгар сорох көрүүлэрбин билиһиннэриям этэ.

Хаһан баҕарар, ханна баҕарар омук барыта тумус туттар дьоннордоох, холобур оҥостор геройдардаах буолар. Бу традиция курдук үйэттэн үйэҕэ тулхадыйбата норуот өйө-санаата чигин, олох дьалхааннарыгар уларыйбата сиэрэ-майгыта ныыгылын туоһутунан буолар. Араас эпостарга, фольклор бары көрүгнэригэр сырдык хараҥаны, үтүө быһыы мөкү өрүттэри, үчүгэй куһаҕаны мэлдьи кыайар, кырдьык өрөгөйдүүр.

Ол эрээри дойдубутугар 90-с сылларга тутулбут уларыйан, дьалхааннаах реформаларга экономикабытын рынок сыһыаннарыгар көһөрүү кэмигэр сиэр-майгы сатарыйан, идеаллар умнуллан барыта материальнай эрэ өттүнэн сыаналанар буолбут кэмнэригэр духуобунай өттүнэн улахан айгыраахын тахсыбыта. Ордук чуолаан нравственнай өттүнэн дьон-сэргэ үйүлҕата улахан охсуону ылбытын содула күн бүгүнүгэр диэри оспокко олохпутугар харгыс буолар.

Үүнэр көлүөнэбитигэр оҕо садтарыттан, оскуолаттан саҕаламан дьиэ кэргэнигэ тиийэ ыччаппыт кутун тутар, умсугутар, үтүөҕэ-кэрэҕэ угуйар геройдар кимнээхтэрий? Кистэҥбэккэ этэхха бу өттүнэн арҕаанны маассабай диэн ааттанар культураҕа лаппа баһыйтарабыт. Манна ыытар үлэбит үксүгэр формальнай өрүттэрдээх, чычаас ис хоһоонноох, ыччат чараас арааҥатын эрэ хабар.

Дьиҥэр, эдэр дьону, кэскилбитин патриотизм тыныыгар иитиҥэ уһулуччулаах дьоммут Максим Аммосов, Илья Винокуров, кинилэр дьыалаларын саҥаабат Егор Ларионов олохторун, үлэлэрин, норуот туһугар үтүөлэрин холобур оҥорон, маныаха ыччат интэриэһин таба тайанан соҥун формалары булар, ис хоһоонун сөп түбэһиннэрэр үлэни ыытарбыт эрэйиллэр.

Сорохтор аҕа көлүөнэни аастыт үйэ дьоннорунан аҕаан, атын тутулга үлэлээбиттэриэн аныгы үйэҕэ сөп түбэспэттэрин курдук дойдохтуулларе. Ити тэрдуттэн сыыһа, ону аанан омуоластык толкуй диэн сыаналыыбыт. Тоҕо диэтэргит, биһиги биллиилээх дьоммут өй-санаа, үлэҕэ сыһыан, дьону тэрийэр, түмэр курдук хаачыстыбалара хаһан даҕаны эргэрбэттэр, киэн билии-көрүү, дьон айар дьоҕурун сайыннарар дьоҕур, чиэһинай уонна сиэрдээх буолуу бүгүн уонна сарсын син биир идэниллэ туруоҕа.

Ылан уонна ыараҥнатан көрүөҕүн — юбилярбыт сүрүн дьыалабыай уонна сиэр-майгы өттүнэн хаачыстыбаларын.

Бастатан, идэни баһылааһыҥа специалист быһыытынан ордук профессиональнай хаачыстыба.

Егор Михайлович ордук кылаастаах юрист, сокуоннаах быһыытынан дойдута тиийэ киэҥник биллэр, Россия, Саха республикатын Сүрүн Сокуоннарын — Конституциялары, Федеративнай дуогабары оҥорсубута, Сахабыт сирин суверенитетын турууласпыта, республикаҕа элбэх сокуоннары, нормативнай акталары үлэҕэ киллэрсибита. Норуот депутатынан талыллан республика Үрдүкү Палататын салайар кэмигэр парламент ситэриилээх былааска бас бэриммэккэ, сөптөөх таһымҥа үлэлээн норуот туһатыгар элбэх сокуон ылыныллыыбыта. Барыта эриэдэхси барбатаҕа биллэр, ол туһунан Егор Михайлович «Шли не под гром аплодисментов и не по столбовой дороге» диэн ыстатыйатыгар сиһилии суруллубут.

Манна ууну-хаары эрдибککэ, сокуон хараҕынан, хас биирдии ыстатыйаны, пуунуу сиһилии ырытан, бэйэтин позициятын итэҕэтиилээхтик дакаастаан үлэлээбита. Ол иһин кинини оннооҕор сүрүн утаҥсааччылара төһө да сөбүлүүбэтэллэр специалист быһыытынан убаастыллара уонна билиналлаҕе. Егор Михайловичка юриспруденция салаатыгар бөдөҥ ситиһиилэрин уонна кылаатын иһин «За профессиональные заслуги в сфере практической деятельности по юридической специальности» диэн М.М. Федоров аатынан бириэмийэ лауреатын аата иҥэриллибита.

Бу өттүнэн улуус таһымыгар үлэлиир юристар, атын да специалистар Егор Михайлович үлэлээн аастыт баай уопутуттан элбэҕи туһаныахтарын сөп. Оттон ыччаттар идэни таба тайаныыта, ордук кылаастаах специалист буолар иниттэн үөрэхтэ дьаныардаахтык уонна эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһарга холобур оҥостуохтаахтар.

Биллиилээх дьоммутун холобурдаан аҕыннахха, Максим Аммосов Саха сирин производительнай күүстэрин уонна айыллаҕын баайын үөрэтэр иниттэн түөрт төгүл академическай экспедициялары тэрийбитэ биллэр. Манна ССРС геологияҕа уонна минерологияҕа, техническэй наукаларга доктордар, элбэх инженердэр, проектаннар кыттыбыттара. Кинилэр Максим Кирович геологическай уонна техническэй боппуруостарга олус диринньик ингэн-тоҥон туоһулаһарын, специалистары кытта тэҥ таһымҥа кэпсэтэрин сөҕө-махтайа бэлиэтиллэрэ.

Оттон биир улахан киһибит Илья Винокуров доруобуйа харыстабылын наркомун дуоһунаһыгар үлэлиир кэмигэр анал медицинскэй үөрэҕэ суоҕар отой да мэһэйдэшпэтэҕэ, оччолорго Саха сиригэр доруобуйа харыстабыла материальнай базатын бөҕөрөтүүгэ, эмп учреждениелары сөптөөх кадрдарынан хаачыйыыга кэскиллээх үлэни ыыппыта.

Иккиһиннэн, чиэһинэй, сиэрдээх уонна принципиальнай буолуу.

Үрдүк государственнай дуоһунастарга тиийэ үлэлиир кэмигэр Егор Михайлович тус бэйэтэ байар-тайар, олоҕун байыыаттык оҥостор туһунан өйгө да оҕустарбатаҕа. Кини омук сиригэр виллата, швейцарскай баанна уурдарыыта, килэйбит-халайбыт личнэй транспора да суох. Бу барыта кини төрөппүттэриттэн, чугас дьоноттан этиҥэр-хамсыыр инэриммит хаачыстыбата — чиэһинэй буолуу.

Ил Түмэн Контрольнай Комитетыгар, ол иннигэр судьуйанан үлэлиир кэмигэр сокуону кэһиилэри соруннуулаахтык бохсоро, сокуон хараҕынан.

Сиэрдээх буолууга холобур быһыытынан Егор Михайлович кинигэтигэр суруйбутун иҥэн: «Судьуйалыыр кэммэр ким да ыкпатаҕа-түүрбэтэҕэ. Арай музыкальнай оскуола айдаанныгар райсовет председателин солбуйаччы дуоһунаһынан туһана сатаабытын прокуроррдуун педагоггары сокуонунан көмүскээн турабыт. Мин ол онно өйдөөбүтүм, бороспуой үлэнит дьон дьиҥнээх махтаммыт хаарахтарын көрөн, сокуон дьоно хайдах үлэлиэхтээхпитин үчүгэйдик эппиэнэ-хаммынан сэрэйбитим, олох сокуонугар кубулуппутум».

Бука Егор Михайлович бэйэтэ эрэ билэн эрдэҕэ — араас сокуоннары баланнэһиннгэ, ылыныыта улахан корпорациялар, тэрилтэлэр, бизнес бэрэстэбиитэллэрэ бэйэлэрин интэриэстэриин анньан, манна лоббируйдуур чиновниктары, депутаттары туһана сатаабыттарын. Ону соруннуулаахтык тохтотууга, бохсууга, норуот интэриэһин туруулаһыыта принципиальнайын, ханнык да утаайыта киирэн биэрбэтин түргэнник өйдөөбүттэрэ.

Бүгүн дойду үрдүнэн коррупцияны утары охсуһуу бөҕөхсэҕэ бастакы нүөмэринэн аатланна. Кырдьык, сүүһүнэн мөлүйүөнү, милиардынан үбү араас схемаларынан, ныымаларынан бюджеттан уоруу чахчылара киэҥ истиигэ-билиигэ тахсаллар. Маны уодьуганныыр үлэ өссө да ситэтэ суоҕун, сокуон сорохторго тиийэ-уоһа сыппыырын эмиэ билэбит. Бу уоруйахтар хаһан эрэ оскуоланы, үрдүк үөрэх тиһигин бүтэрбиттэрэ, олөрэн хайа эрэ кэрдиис кэмигэ байар-тайар, бэйэ интэриэһин эрэ көрүнэр туһугар өйдөрө-санаалара охтубута сэрэйиллэр. Ол эбэтэр сөптөөх кэмигэр киниэлэргэ чиэс, суобас, сэрдээхтик олоруу өйдөбүллэрэ долоҕойдоругар киирбэтэҕин, биитэр таһынан аастыытын туоһулуур.

Биһиги былаас бары таһымыгар үлэлиир салайаччыларбыт, чиновниктарбыт моральнай хаачыстыбаларын үөрэтэрбит, манна общественность өттүттэн сөптөөх ирдэбил, контуруол олохтуурбут эрэйиллэр, онно Егор Михайлович курдук үрдүк кылаастаах, чиэһинэй, принципиальнай специалистарбытын, аҕа саастаах дьоммутун, киниэлэр уоппуттарын, сүбэлэрин-амаларын туһаныахтаахпыт.

Үсүһүнэн, үлэҕэ, олоххо ураты эппиэтинэстээх сыһыан, тус бэйэҕэ уонна дьоҥҥо ирдэбил.

Егор Михайлович ханнык да салааҕа, дуоһунастарга үлэлээбит кэмигэр үлэ чаҥыйан аахсыбакка, аата-ахсаана суох элбэх командировкаларынан тэлэһийэн дьиэҕэ-уокка хамтүм охсуллар дьиҥнээх трудоголик буолар. Араас эппиэттээх үлэлэргэ Егор Михайлович ылыммыт соругун лоп-баччы болдьоҕор үрдүк хаачыстыбалаахтык оҥоруоҥун бииргэ үлэлээбит дьоно туоһулууллар. Биллэрин курдук, дойдубут тутула уларыйбыт кэмигэр үгүс сокуоннарбыт төрдүттэн уларыйан, сорохторго элбэх эбиилэр-сабылар, көҕүрэтиилэр киирэннэр оҥу кэмигэр билэн, үөрэтэн үлэҕэ туһаныы уонна туттуу олус элбэх бириэмэни эрэйэр. Ити чаабыгар Егор Михайлович биир да чаабы, мунуутэни халтай ыыпакка түс бэйэтигэр ирдэбили күүһүрдэн үлэлээбитэ.

Биир ураты тыынан кини араас таһымнаах мунньахтарга тыл этиилэрин, дакылааттарын, атын да инитиннэриилэри тус бэйэтэ суруйара буолар. Онуоха үгүс справочнай матырыйаллара, анал литератураны туһанара. Кини этиилэрэ чуолкай, чопчу ис хоһоонноох буолар, истэн олорор дьоҥу үгүс терминнэринэн, үтүмэн сыыппараларынан чаҥыппакка судургутук уонна олохтоохтук быһаарар, онон Егор Михайлович араас тэрээһинэҥэргэ тыл этиилэрин бары болҕойон истэллэр уонна салгыы үлэлэригэр туһаналлар.

Биһиги баһылыктарбыт, улуус дьаһалтатын эппиэттээх үлэһиттэрэ, специалистар бу өттүнэн аҕа саастаах дьоммутуттан, чуолаан Егор Михайловичтан, элбэххэ үөрэнэ-эстэрин наада. Үөһэ ахтыллыыбыт хаачыстыбалар анардас сабиэскэй эрэ кэмигэ буолбакка оннооҕор арҕаа дойдуларга күүскэ ирдэнэллэр. Билигин даҕаны үлэҕэ эҥ-дэҥэл сыһыан, сорудаҕы болдьоҕор толорбот буолуу, үлэ чаабын кодьүүстээхтик туһаммат туганнэр баар чахчы. «Самоорганизация», «самодисциплина», «самообразование» о.д.а. тыллар ханнык баҕарар салайаччыта сокуон курдук ылыныллыахтаахтар.

Төрдүһүнэн, дьоҥҥо болҕомтолоох сыһыан, норуот туһугар олоҕу анаабын.

Маннык хаачыстыбалары өйдөрүнэн, сүрэхтэриэн ылбыт буоланнар улууу дьоммут Максим Аммосов, Илья Винокуров о.д.а. дьалхааннаах быыһык кэмнэргэ дьон сүрэҕин, дууһатын таарыйар тыллары булан, тэрийэн Уҥук Хоту хаалыылаах кыраайы кылгас кэмнэ сайдыылаах буоларын ситиспиттэрэ. Эдэркээн Максим Аммосов оччотооҕу кэм лозуннарыттан норуотун олоҕун тупсарар өрүттэрин өрөкыайа тутан дьиҥнээх лидер буола үммүтэ. Ылан көрүҥ, Казахстаннаа, Киргизиянаа үлэлиир кэмнэригэр олус кыра болдьоххо бу республикалар сайдар тосхоллорун таба тайанан, бэл, тылларын үөрэтэ охсон, казах, киргиз тылынан дакылаалаттары баланнэһин чахчы сөбүлэппитэ, бу омуктар чаҕылхай дьоннорун репрессия ыар катогуттан күүһэ тиийэриэн көмүскээбитэ. Ол ытыктабыл бэлиэтинэн киниэхэ Казахстаннаа, Киргизиянаа паматыныыктар турдулар, кинигэлэр бачча эттэннилэр, киинэлэр уһулуннулар.

Оттон 4 кылаас үөрэхтээх Илья Винокуров тиийиммэттүгэммэт олоҕу этиэн-хаанынан билбит киһи буоларынан сэрии тыйыс кэмигэр элбэх саха дьонун өлөр өлүүттэн өрүһүйбүтэ, саха улуус суруйааччыларын аатларын сиргэ-буорга тэпситтэн быыһаабыта. Бу уһуччуулаах дьоммут Илья Винокуров төрөөбүтэ 120 сылын эйиэл 2016 сылга, онтон Чаҕылхай Максим эмиэ 120 сааһа туолар үбүлүөйүн 2017 сылга бэлиэтиэхпит. Онно үгэс буолбут Винокуровскай, салгыы Аммосовскай аҕыыларга бу чаҕылхай дьоммут киһи быыһытынан үөһэ ахтыллыбыт хаачыстыбаларын толору көрдөрөр соруктары, ирдэбиллэри аҕыыылар балаһыанньаларыгар киллэрэн ыччаттарбытыгар киэҥник тарҕатары ситиһиэхтээхпит.

Максим Аммосов, Илья Винокуров саха норуота сайдарын туһугар охсуһууларын, дьыалаларын салҕаабыт Егор Михайлович үлэтин биографиятыгар Сунтаарга, Ленскэйгэ, төрөөбут Намын улууһугар элбэх киһини кытта алтыһан, дьон-сэргэ ытыктабылын ылбыта биллэр. Төһө да үрдүкү государственнай дуоһунастарга үлэлээтэр Егор Михайлович бороспуой дьоҥҥо ураты сыдаас сыһыаннаах. Кини бииргэ алтыспыт дьонун кытта үөрүүнү-хомолтону тэҥнэ үлэлэстэр. Кэргэнинэн Степанида Степановналыын дьоллорун холбообут Хамаҕатталыгар аҕа көлүөнэ табаарыстарын, доҕоторун түмэр «Старай гвардия» актыыбынай чилиэннэрэ. Иллэҥ кэм тосхойдоҕуна айыллаҕа сылдьарын, бултуурун сөбүлүүр.

Бу барыта биһиги юбилярбыт Егор Михайлович Ларионов төрөөбут сиригэр-буоругар тиэрэирэн, кынат үүннэрэн Россия таһымыгар тиийэ бодоҥ үлэһит буолан бэйэтэ этэрин курдук «биир кини үлэлиир үлэтин, олорор олоҕун чиэһинэйдик, суобастаахтык толорон кэллэ».

Нам улууһа киэн туттар, тумус оҥостор дьоммут аҕыйаҕа суохтар. Манна бааллар суруйааччылар, поэттар, худуоһуниыктар, композитордар, Ленин, Кыһыл Знамя, Бочуот Знага о.д.а. уордьаннардаах үлэ маастара. Үүнэр көлүөнэ геройдарынан бу дьоннорбут буолуохтаахтар, ыччаттар кинилэринэн киэн туттуохтаахтар, үлэҕэ, олоххо үтүө холобур оҥостуохтаахтар. Маны барытын хайдах форманан, ис хоһоонунан ситиһэрбит — барыбыт ытык эбэһиинэспит. Ол буолуоҕа ханнык да көмүс дуйдаах, солотуулаах оҥоһукка тэҥнэммэт чулуу дьоммутугар үйэлэргэ умнуллубат ытыктабылбыт бэлиэтэ диэн түмүктүүрбүн көҥүллээн!

ЧУЛУУ ДЬОММУТ ОЛОХТОРО — ПАТРИОТИЗМ ҮТҮӨ ХОЛОБУРА

(Нам улууһун баһылыга Александр Атласов биллиилээх государственнай-политическай деятель Е.М. Ларионов төрөөбүтэ 75 сылыгар улуус общественноһын үөрүүлээх мунньаҕар дакылаатыттан)